

Հակոբ Պարոնյան

Ազգային ջոջեր

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Ինչո՞ւ կը քնանաք, ո՛վ պուէտներ, որ երկու յանգ գտնելու համար Պառնասը կը շրջապատէք, որպէսզի Մուսայի մը թեւէն քաշէք եւ ողորմութիւն խնդրէք իրմէ, նման այն մուրացկաններուն, որ եկեղեցիներու շուրջը կը շարուին: Ինչո՞ւ կը խորդաք, ո՛վ գրագէտներ, որ ձեր հրաշագործ գրիչն երբ մարդու դպցուէք՝ կենդանի ի կը փոխարկէք գայն եւ երբ անասունի զարնէք՝ մարդու կ՚այլափոխէք: Արթնցէ՛ք, ի ծունր իջէք, բացէ՛ք ձեր գլուխներն, որպէսզի ամէն մարդ տեսնէ անոնց ունայնութիւնը: Միսաքեանի ճամբուն վրայ փռեցէք ձեր հագուստներն, խունկ վառեցէք, որպէսզի հաճի աշխարհ գալ ձեր Պետն, որ սովորութիւն ունի չմօտենալ երբեք այն մարդերու, որ բուրվառով չեն ներկայանար իրեն: Ինչո՞ւ կ՚ամչնաք հիմա զինքը պաշտելու: Ժամանակով մարդերն երկրպագութիւն ըրած են այնպիսի աստուածներու՝ զորս մենք այսօր կը մորթենք, կասկարայի վրայ կը խորովենք, կ՚ուտենք եւ վրան պատուական գինի կը խմենք: Օն անդր, պագէ՛ք երկիրն, խունկ ծխեցէք իւր քթին, խնդրելով իրմէ, որ աթոռ մը առնէ եւ գայ նստիլ Ազգային Ջոջերու քով, ուր խունկը հագուագիւտ է: Մի՛ վախնաք, ո՛վ բարեկամներ պուէտիս, չպիտի մորթեմ զինքն, ոչ ալ մի սագի փետուրով պիտի հարուածեմ զինքն, այլ պարզապէս պիտի պատմեմ իւր վարքը, պիտի գովեմ իւր տաղանդն, եթէ ունի: Մտիկ ըրէք ուրեմն, բայց մի՛ խնդաք, կը սրդողի:

1816 թուականին ծնած է Խաչատուր Միսաքեան, որ դասատու անուանուած է շատերէն, ազգային երեսփոխան ընտրուած չգիտեմ ո՛ր թաղէն, պուէտ յորջորջուած է տղաներէն եւ իւր պուէտ ըլլալը հաստատելու համար վկայ մը

փնտռած է եւ չէ յաջողած գտնել մինչեւ այսօր:

Իննամսեայ առանձնակեցութիւնն այնքան սիրեց, որ սենեակին մէջ կիներու բազմութիւնը տեսնելով կը դժկամակէր ի լոյս գալ: Ոչ միայն ընկերութենէ չախորժելուն համար, այլ իւր ճաշակին համեմատ բարձր դիրք ունեցող եւ ծովահայեաց տուն մը գտնելու դժուարութիւնն զգացած ըլլալով, կը փափաքէր միշտ արգանդաբնակ մնալ: Սակայն նկատելով, որ Բնութեան օրէնքներուն դէմ յամառիլն անօգուտ էր, հաճեցաւ ծնիլ:

Խաչիկ մարմնով այնքան շուտ կը մեծնար եւ կ՚աճէր, որ երեք ամսու եղած ժամանակն անբաւելի էր մէկ օրօրոցի: Կը խաբուէր մանուկն, կարծելով՝ թէ մարդուս անունն ալ անոր մարմինին պէս դիւրութեամբ կրնայ մեծնալ եւ Եպիմենիդէսի պէս յիսունեօթ տարի քնանալով մեծ անունի տէր ըլլալ: Ծնողքն երկու օրօրոց քովէ քով դրին, որուն միոյն մէջն էր Խաչիկի գլուխն եւ միւսին մէջ մարմինը: Այս մեծ տղան խանձարուրի մէջ հասկցուց իւր մօրն, թէ բանաստեղծութեան կոչուած է եւ թէ ժամանակ չունի տրամաբանութեան երթալու: Երբ մայրն օր մը ոտանաւոր օրօրով մը տղան քնացնելու կ՚աշխատէր՝ Խաչիկ մէկէն ի մէկ մօրն երեսն ի վեր պոռաց, թէ ոտանաւորէն վանկ մը կը պակսէր եւ չքնացաւ մինչեւ որ մայրը համոզեց զինքը, թէ երգած ոտանաւորը կաղ էր:

Վեց տարեկան ըլլալուն պէս Իսկիւտարու վարժարանը ղրկուեցաւ, ուր ինը տարի շարունակ աշխատելով կատարելապէս սորվեցաւ Քերականն, Սաղմոսն ու Գործք Առաքելոցը: Զարմանալի էին այն ատենուան վարժարաններն՝ որոնց մէջ աշակերտ մը իւր գործերուն խելք չհասուցած՝ առաքեալներու գործերուն վրայօք տեղեկութիւն կ՚առնէր: Միսաքեան վարժարանէն ելնելուն պէս սկսաւ տուներու մէջ այցելութեամբ դասախօսութիւն ընել:

1839-ին դասատուութեան պաշտօնով Ճեմարան մտաւ: Հոն շարունակ կը կարդար Հոմերոսն, Վիրգիլիոսն, Ովրատիոսն, Ովիտիոսն եւ այն ամէն քերթողներն, որոնց անուններն ոս կը վերջանային: Առաջին անգամ հոն պուէտ յորջորջուեցաւ Միսաքեան: Ես որ հասարակութեան կը խօսիմ եւ սուտ խօսելէ կը վախնամ, կը յայտնեմ, թէ Միսաքեան ինք վաստկած չէ պուէտ անունը, ուրիշէ մը ժառանգած է զայն: Յայտնի է արդէն, որ ամէնէն մեծ անիրաւութիւնները ժառանգական

խնդիրներու մէջ կը գործուին: Հանճարն ոչ ազգութիւն ունի եւ ոչ կրօնք եւ իբրեւ ոսկի իւր արժէքը կը գտնէ ամէն տեղ: Հանճարի ծնունդ եղող բանաստեղծութիւն մը լաւ ընդունելութիւն կը գտնէ Անգղիայէն, որչափ ալ անոր հեղինակն սլաւ ըլլայ: Իսկ մենք հանճարահանդէսի մը մէջ ի տես աշխարհի դնելու համար քանի՞ քերթուած ունինք: Մենք դժբախտաբար ոսկի կ՚անուանենք ինչ որ պղինձ է եւ որ սակայն ոսկիի պէս կը հնչէ ժողովրդեան ականջներուն: Իմ կարծիքովս բանաստեղծութիւն մը, ոտանաւոր կամ արձակ, կամ ընտիր ըլլալու է եւ կամ բնաւ ըլլալու չէ: Կը ճանաչեմ երիտասարդներ, որ ինքզինքնին բանաստեղծ կ՚անուանեն եւ յանգ մը գտնելու համար իրենց գրածն հազար անգամ կը սրբագրեն, նորէն կը գրեն, կը գծեն, յանգի մը համար հարիւր թերթ թուղթ կը պատռեն եւ երբ յաջողին իրենց փնտռածը գտնել եւ տողին վերջը տեղաւորել՝ կը տեսնես որ այդ ոտանաւորով ցամաքի վրայ նաւարկութիւն կ՚ընեն եւ ծովու վրայ ձիարշաւ: Երբ մարդ մը գովել ուզեն եւ դիպուածն առաքինի բառն դնէ տողին վերջը, կը սկսին մտմտալ եւ տարի մը խորհելէն վերջը յիշեալ առաքինի մարդը գինետունէ գինետուն կը պտտցունեն եւ մեծ առաքինի գինեմոլ մը ներկայացնելու որոշում կու տան: Ինչո՞ւ: Վասն զի ոտանաւորն նոյնայանգ ընելու համար առաքինիի մը գինիէն աւելի ի՞նչ բան կրնայ յարմարիլ:

Բայց մարդը կեանքին մէջ գինի դրած չէ բերանը. որո՞ւ հոգ. առանց զրպարտելու ոտանաւոր գրելը դիւրին բա՞ն է: Իսկ վա՛յ ան մարդերուն, որոնց վրայ գրուած ոտանաւորներուն մէջ վանկ մը կը պակսի, վատն առանց հրաւէրի կու գայ այդ պակասը կը լեցունէ: Այսչափ չէ, սպանութեան ալ կը դիմեն. բառերն իրենց ձեռներուն մէջ այնքան արժէք ունին, որչափ լաթի մը կտոր դերձակներուն քով. գլխէն, մէջքէն կամ պոչէն կը կտրեն զանոնք. մեր լեզուին բառերն անկարելի է ճանաչել անոնց ոտանաւորներուն մէջ. ասելը սելի կը փոխուի. նուէրը երբ ոտանաւորի մէջ ներկայանալ ուզէ, գլուխ կը բանայ եւ ուեր կը մտնէ հոն: Աւելի՛ն կայ. երբ արեւուն ծագումը ծանուցանել ուզեն ասոնք՝ ամէնը մէկէն վարդամատն Արշալոյսին կը դիմեն. որո՞ւ երթայ խեղճը, հազար մատ ալ ունենար՝ չէր կրնար ամէնը գոհ ընել: Փափիկ, լուսին, սրինգ, մարգագետին, սոխակ, մանաւանդ կուսիկ իրարու ձեռներէ կը յափշտակուին եւ կ՚երթան մտնել ամէն ոտանաւորներու մէջ: Երբ բանաստեղծութեան գիրք մը կարդալ ուզես՝ կը տեսնես, որ թուղթերն իրենք իրենցմէ կը դառնան, վասն զի իւրաքանչիւր էջին մէջ զեփիւռը կը փչէ, չմոռնանք ըսել, որ եթէ առանց հովանոցի զանոնք կարդալու

ելնես՝ եգիպտացի մը կը դառնաս, այնչափ կ՚էրիս արեւէն, որ իւր ճառագայթներն միշտ արձակած է հոն: Փառք տուր Աստուծոյ, եթէ հոն փչած սիւքէն մսելով չհիւանդանաս: Դեռ քանի մը շաբաթ առաջ մէկը Մասիսի մէջ ջրհեղեղ մը նկարագրած էր, որուն մէջ մազ էր մնացեր, որ Նոյ նահապետն ալ խղդուէր. Աստուած իսկ ջուրերուն մէջ պիտի մնար, եթէ առաջուց չփախչէր: Երբ քննադատ մ՚ելլաս եւ դիտողութիւն ըրաս, սա պատասխանն առաս, թէ մի՞թէ Ամենակարողն Աստուած կարող չէ ինքզինքն ազատել: Եթէ Պառնասայ տնօրէնութիւնը երբեմն տպագրական տեսչութեան անդամ Պառնասեանի յանձնուած ըլլար՝ այդ քերթողները կը պատժուէին Ապողոնն այսչափ ստորնացուցած ըլլալնուն համար: Ես որ նախապատիւ կը համարիմ ոսկի չունիմ ըսելը, քան կտոր մը պղինձն իբրեւ ազգային ոսկի ներկայացնելն եւ ծաղու նշաւակ ըլլալն, ես որ վերջապէս չեմ կարող պղինձն ոսկի անուանել, ի՞նչպէս յանդգնիմ այսօր Միսաքեանը պուէտ յորջորջել, մանաւանդ թէ ասպարէզի վրայ ոտանաւոր մը միայն ունի, որ աւելի անօթութենէն ներշնչուած է, քան թէ մուսաներէ:

Այսպէս, Միսաքեան գրական ասպարէզին վրայ հարստահարիչ քիւրտի մը պէս ուրիշներու ստացուածքն յափշտակելով, իբրեւ մի սագ պուէտի փետուրներով զարդարուելէն վերջը, Ճեմարանի աշակերտներուն դաս տալու տեղ սկսաւ ապտակ տալ: Բնաւորութիւն ունէր ճաշէն առաջ տղայ մը ծեծել ամէն օր. եւ ամէն անգամ, որ տնտեսը վարէն մեղայ վարժապետ ի ձայնն առնէր՝ Միսաքեանի կերակուրը պատրաստեցէք, կ՚ըսէր:

Ճեմարանի գոցուելէն քանի մը տարի ետքը, քանի մը տղայ տուին իրեն, ոչ թէ զանոնք ծեծելու, այլ հետը Բարիզ տանելու եւ դպրոց դնելու համար: Միսաքեան առաւ զանոնք, Բարիզ տարաւ եւ տեղաւորեց. ինքն ալ սենեակի մը մէջ քաշուելով սկսաւ տքնիլ:

1860-ին խնդիր ծագեցաւ ազգին մէջ, թէ Երուսաղէմայ պատրիարքն ներսէ՞ն ընտրուելու է թէ դուրսէն: Միսաքեան, որ սենեակէն դուրս ելած չունէր՝ բնականաբար դուրսին վրայ գաղափար չէր կրնար ունենալ. ուստի Երուսաղէմայ պատրիարքութեան խնդիրն իւր սենեակին տեսակէտով ըմբռնելով՝ կարծիք յայտնեց, թէ ներսէն ընտրուելու է:

Նոյն թուականին էր, որ Միրիքելամի խնդիր մը եղաւ բողոքականի մը հայերու գերեզմանատան մէջ թաղուելու խնդիրը: Յիշեալ բողոքականին մարմինը Պալըգլըի գերեզմանատունէն հանուելով բողոքականներու յատուկ գերեզմանի մէջ թաղուելէն երկու ամիս ետքը՝ Միսաքեան Բարիզէն կարծիք յայտնեց, թէ այդ մարդը հայ գերեզմանատան մէջ մտնելու իրաւունք չունի, թէ գերեզմանատունը եկեղեցի մ՚է: Այն ատեն մեծ համբաւ հանեց այդ յօդուածն, որ համոզելու նպատակաւ գրուած էր անշուշտ եւ որուն մէջ ներկայ էր նաեւ զուարճախօսութիւն, զոր անխտիր ամէն գրութիւններուն մէջ կը գործածէ այս գրագէտն… թերեւս դամբանականներուն մէջ ալ. իսկ երբ այս տարի ամեն. Ներսէս պատրիարքն բողոքականի մը մարմինն Վանայ մէջ թաղել տալով անոր գերեզմանն արձանով մը պատուեց, անշուշտ լռելեայն հասկցուց մեզի, որ մենք ալ նոյն պատիւն ընենք Միսաքեանի այն յօդուածին:

Ազգին մէջ մեծ անուն հանելու փառասիրութեամբ արբշիռ՝ ուզեց Միսաքեան Ծաղկոցաձոր անունով հանդէս մը հրատարակել Բարիզէն: Նախ յայտարարութիւն մը հանեց, որ ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ ընտրուած բառերու փունջ մը: Այս յայտարարութեամբ կը ծանուցանէր, որ հանդէս մը պիտի հրատարակէր եւ իւր ընթերցողներուն լուսանկարութեան արուեստն պիտի ուսուցանէր: Հասարակութիւնն, որ Միսաքեանէ լուսանկարութեան տեղ ուրիշ բան մը սորվիլ կը կարծէր, հարկ եղած ընդունելութիւնն զլացաւ անոր եւ հետեւապէս ծաղիկները ձորի մէջ նետուեցան, թառամեցան: Բայց Միսաքեան չվհատեցաւ, լուսանկարութեան արուեստն առաջ տարաւ, որչափ որ կը ներէր իւր սեւեակն, որու վերի յարկը կը բնակէին աստղերը: Իրեն այցելութիւն ընող ամէն հիւրերուն օձիքէն կը քաշէր, աթոռի մը վրայ կը բազմեցունէր եւ անոնց պատկերը կը հանէր:

Այն ատեններն էր, որ Հինձքի եղեռնագործութիւնը տեղի ունեցաւ: Մասիս, Մեղու եւ Մանզումէ ուժգնութեամբ կ՚արձակէին իրենց նետերն Մեճմուայի դէմ, որ եղեռնագործներն կը պաշտպանէր: Միսաքեան ինքզինքը վիրաւորուած կարծեց, երբ տեսաւ, որ առանց իրմէ հրաման առնելու ազգային լրագիրներն արդարութիւնը կը պաշտպանէին. ուստի Բարիզէն պատգամ որոտաց, թէ լռեն ազգային լրագիրները եւ թէ ինքը պաշտպան պիտի կանգնի այդ դատին: Մեղու յանդգնեցաւ ծաղրել Միսաքեանի այս հրամանն եւ հետեւեալ օրինութեան

կոնդակն ընդունեց իւր վարժապետէն.

«Եթէ Մեղուի պէս ուրիշ աշակերտներ ալ ունինք, կը փափաքինք, որ անոնք Կիւբեղէի առջինեկներուն եւ կամ Բեթղեհեմի զաւակներուն հետ մէկտեղ ծնած ըլլային»:

Այս կոնդակն, ինչպէս յայտնի է, կը փափաքէր, որ Մեղուն եւ իր նմանները գետնին տակն անցնէին:

Այս աղօթքն ընելէն ետքը, առանց խնդիրն փաստաբանելու սկսաւ Մեճմուայի դէմ պաշտպանել ազգային լրագիրներն, որոնք բնաւ պէտք չունէին իւր պաշտպանութեան: Յիշեալ գրութիւններն Տքնութիւնք Հայրենասիրի տիտղոսով տետրակի մը մէջ ամփոփուած են, եւ որոնք բարձրաձայն կ՚աղաղակեն, թէ Միսաքեան լոկ խօսքերու վարսավիրայ մ՚է, որ ասդիէն անդիէն խօսքեր հաւաքելով՝ զանոնք կը սանտրէ, կը կոկէ, անուշաբոյր իւղերով կ՚օծէ եւ հրապարակ կը հանէ, եւ երկու տողով հասկնալի բան մը իւր գրիչին տակ երկու էջի մէջ անհասկնալի կ՚ըլլայ. եւ երբ վարսավիրայ մը կը տեսնեմ, որ անմիտ երիտասարդի մը գլուխը բռնած ժամերով անոր վրայ կը խաղայ՝ կ՚ըսեմ. Միսաքեանը յօդուած կը գրէ. իսկ երբ այն երիտասարդին հետ խօսիմ եւ գլխուն արտաքին զարդն եւ ներքին ունայնութիւնը տեսնեմ, կարելի չէ, որ յիշեմ Միսաքեանի գրած յօդուածները:

1870-ին որոշեց այս մարդը Պոլիս գալ: Ի՞նչ նպատակաւ: Ահա իւր ծրագիրը.

«Ա. Էշ մը առնել եւ երբեմն երբեմն վրան հեծնելով Ալեմ Տաղի երթալ.

Բ. Իսկիւտարու մէջ ծովահայեաց տուն մը ուզել ազգէն.

Գ. Իրեն եւ իր իշուն ամսական մը պահանջել ազգէն.

Դ. Իր գործերը հրատարակելու համար քանի մը հարուստներէ դրամ հաւաքել.

Ե. Լրագիրներու մէջ յօդուած գրել, եթէ ազգն երթայ իւր ոտները համբուրէ.

Զ. Ուզած մարդերուն հայհոյելու արտօնութիւն պահանջէ քաղաքավարութենէ»:

Այս ծրագիրը ծոցը դնելով ճամբայ ելաւ Բարիզէն եւ տասնօրեայ ճամբորդութենէ ետքը Պոլիս գալով՝ Ղալաթիոյ եկեղեցին իջաւ եւ նոյն երեկոյ հիւրընկալուեցաւ իւր մէկ բարեկամէն, որուն վրայ ետքէն կատաղաբար յարձակեցաւ: Ազգային մամուլը սիրալիր ընդունելութեամբ բարեւեց այս պուէտին գալուստը. ողջամիտներն ուրախացան, որ հանճարեղ գրիչ մը կարգ ու կանոն պիտի դնէր ազգային գրական ասպարէզին, որ ասկէ տասը տարի առաջ ալ հիմակուընէ մեծ տարբերութիւն չունէր: Բայց ի՞նչ օգուտ ունի սիրալիր ընդունելութիւնը մարդու մը, որ էշ մը կ՚ուզէ: Սիրալիր ընդունելութեան վրայ չէր կրնար նստիլ եւ ոչ անով Ալեմ Տաղի երթալ:

1872-ին հարիւր ոսկւոյ հանգանակութիւն մը եղաւ եւ գումարն իրեն տրուեցաւ, որպէսզի խաւարի մէջ մնացած հանճարն ի լոյս հանէ: Միսաքեան առաւ յիշեալ գումարն, որուն փոխարէն Գորտամկնամարտութիւն մը կարդացուց մեզի Փունջին դէմ՝ Մասիսի բացած դատին առթիւ: Հոմերոսի Գորտամկնամարտութիւնը աւելի անյարմար տեղ չէր կրնար գտնել: Եթէ Միսաքեանին նպատակը փաստաբանել եւ համոզել էր, այդ խորագիրն նպատակին դէմ էր, եթէ զուարճացնել էր՝ գրութեան ձեւն իւր խորագրին հակառակ էր: Ի՞նչ էր ուրեմն նպատակը: Մենք մինչեւ այսօր հասկցած չենք: Չմոռնանք յիշել, որ այդ յօդուածն ուրիշ երկու երեք անուններ ալ ունէր. տօն մը պակաս էր սպանիացի ըլլալու համար: Գորտամկնամարտութենէն զատ քանի մը անգամ եւս գրելով Փունջի մէջ, վերջ տուաւ իւր յօդուածներուն եւ մանաւանդ այն ծիծաղներուն, զորս այնքան դիւրութեամբ կը հրաւիրէր իւր գրութիւններուն վրայ:

Տարի մը ետքը երեսփոխան ընտրուեցաւ, ուր մինչեւ այսօր կարծիք մը յայտնած չէ:

Քիչ մը ատեն դաստուութեան պաշտօն վարեց Իսկիւտարու Սելամիէի թաղին մէջ: Աշակերտներն պարտաւոր էին ֆրանսերէն Դելեմաքն գրաբարի թարգմանելէն վերջը թէ՛ ֆրանսերէնն ու թէ՛ հայերէնը բերնուց սորվիլ եւ Հայր մերի տեղ բարձր ձայնով գրուցել ճաշէն առաջ:

Հոս կը լմննայ ազգային պուէտին հրապարակային կեանքը:

Մտնենք հիմա քիչ մ՛ալ իւր սենեակը, որ գիրքերով եւ պատկերներով լեցուած է: Եթէ Յոբնաղ մտնէր օր մը իր սենեակն, անշուշտ չպիտի վարանէր ըսելու.

«Խորին տգէտներ իրենց սենեակն գիտական Խրիսուպոսի մետաղիոններով կը լեցունեն. Արիստոտէլին կամ Պիտտակոսին մէկ պատկերն ծախու առնելն եւ կամ իրենց մատենադարանին մէջ Կղէանդոսի մէկ ձեռագիրն ի տես դնելն իրենց համար կատարելութեան հասնիլ է»:

Մատենադարանին առջեւ նստած է ահա Միսաքեան. եթէ իւր կատուն կտոր մը փշրանք գտնելու համար կամացուկ մը դուռը բանայ՝ ահուդողի մէջ կ՛իյնայ, որ չըլլայ թէ եկողը մարդ ըլլայ: Քանի մը վայրկեան վերջը մէկը ներս կը մտնէ իր սենեակէն, եւ ահա Միսաքեան իսկոյն բարկութեամբ տեղէն կ՛ելնէ եւ կ՛երթայ սենեակին սեմին վրայ կը նստի՝ ինքնիրեն մրմռալով.

«Սա մարդերու ձեռքէն բնաւ հանգստութիւն չկայ. վայրկեան մը հանգիստ չեն թողուր, որ մարդս առանձին նստի եւ ընելիքին վրայ խորհի, ազատութիւն չկայ աշխարհիս վրայ. կարծես բոլոր աշխարհ միացած է զիս նեղելու համար»:

Եթէ հիւրն իրեն որպիսութիւնը հարցնելու համարձակի՝ հետեւեալ պատասխանը կու տայ.

«Ծանր հիւանդ եմ. մինչեւ առաւօտ աչերս փակած չեմ. դուք չեկած քիչ մը աղէկ էի, բայց երբ դուք սենեակէն ներս մտաք, հիւանդութիւնս աւելի ծանրացաւ»:

Եթէ այս պատասխանին վրայ հիւրը յանդգնի հարցնել, թէ ի՞նչ է հիւանդութիւնը, մէկէն ի մէկ կը կանգնի եւ հիւրին երեսը ծուռ ծուռ նայելով՝ այսպէս կը պատասխանէ.

«Կարծեմ խօսելու ազատութեան հետ չխօսելու ազատութիւնն ալ յարգելու պարտաւոր ենք, եւ դուք բնաւ իրաւունք չունիք զիս խօսել տալու. մանաւանդ թէ խօսելու ժամանակ ալ չունիմ, վասն զի հիւանդ եմ: Բայց գիտեմ ես, մէկը դիտմամբ ղրկեց քեզի հոս, որ զիս բարկացնես, արիւնս գլուխս ցատկէ եւ մեռնիմ»:

Եւ աւելն առնելով կը սկսի սենեակն աւլել եւ փոշիներու մէջ խղդել հիւրն, որ դուռը բանալուն պէս կը փախչի: Միսաքեան անմիջապէս դուռը կը կղպէ եւ քանի մը մեծ սնտուկներ կը դնէ դռան ետին, որ չբացուի եւ կու գայ տեղը կը նստի այնպիսի ուրախութեամբ, որ կարծես մեծ շահ մը ըրած է:

Կէս ժամէն դուռը կը զարնուի:

Ո՞վ է ան, կը հարցնէ ներսէն Միսաքեան:

Ես եմ, Համբարձում…եան, զքեզ տեսնել կ՚ուզէի:

Ջիս տեսնե՞լ կ՚ուզէք… դուռը կղպուած է, բանալին քովս չէ, ձեր ըսելիքը կրնաք դուրսէն ալ ըսել:

Հիւրը կը բարկանայ եւ առանց պատասխանելու կը մեկնի: Միսաքեան կը սկսի ծիծաղիլ այն իմաստասէրին պէս, որ օր մը սենեակին մէջ առանձնացած՝ խնդացած ժամանակն երբ կը հարցունեն իրեն, թէ ինչո՞ւ կը խնդաս՝ քովդ մէկը չկայ. կը պատասխանէ, թէ ճիշտ անոր համար կը խնդամ, որ քովս մարդ չկայ:

Բայց այս ուրախութիւնը շատ չտեւեր, դուռը նորէն կը զարնեն:

Միսաքեանը հոս չէ. դուրս ելաւ, երկու ամիսէն պիտի գայ, կը պոռայ ներսէն Միսաքեան:

Երբ գրութեան մը վրայ իւր կարծիքը հարցուի՝ կը պատասխանէ. տղայական բաներու վրայ կարծիք յայտնելու ժամանակ չունիմ եւ դիմացինը կը սաստէ: Իսկ երբ ստիպեն զինքը, որ քանի մը խօսք ընէ՝ կը սկսի հետեւեալ դիտողութիւններն ընել.

«Լեզուն քաջ է, բայց ոճը վատ է. Պօղոս առաքեալին մէկ խօսքը աս տողին մէջ շատ յարմար կու գար: Գրողը պիտի կրնայ գրել, բայց հմտութիւն չունի. հմտութիւն ունի, միտքը բացատրելու կերպը չգիտեր: Ոճը ցամաք է, զարդարուն չէ. գրութեան մէջ ճարտասանութեան կանոն չկայ. կապ չկայ. ուժգնութիւն տալու համար զօրաւոր բառեր չէ կարողացած գտնել. եթէ ասոնք ըլլային՝ թերեւս ընդունելութիւն գտնէր: Իրմէ՞: Քաւ լիցի: Ժողովրդեան ռամիկ մասէն»:

Եթէ գինքը քիչ մը շողոքորթես՝ կ՚ելնէ սնտուկը կը բանայ, կտոր մը թուղթ հանելով կը սկսի կարդալ իր մէկ բանաստեղծութիւնն, նախապէս յայտնելով, թէ շատոնց ի վեր գրած է եւ վրայէն գոնէ անգամ մը անցած չէ, թէպէտեւ հազար անգամ սրբագրած է: Իւր քերթուածը կարդացած ատեն զգուշացիր փռնգտալէ կամ հազալէ, վասն զի իրեն թշնամանք կը համարի եւ թուղթը կը ծալլէ, ծոցը կը դնէ: Իսկ եթէ մինչեւ վերջը արժանանայ կարդալու իւր ոտանաւորն՝ եւ առաջարկուի իրեն, որ հանդէսի մը մէջ հրատարակուի այն, պարապ աշխատութիւն է, կ՚ըսէ, վասն զի իմ գրածս հասկնալու կարողութիւն ունեցող մարդ չկայ:

Փողոցն ելած ժամանակը միայն չպտտիր, շատ անգամ Օտեան էֆենտիի, Ստեփան փաշայի, Իւսուֆեան էֆենտիի հետ կը պտտի, ինչպէս նաեւ գրական ասպարէզն ելած ատենն ալ մէկ թեւը Հոմերոսին կու տայ եւ միւսը Ովիտիոսին:

Եթէ կը փափաքիք Միսաքեանի դէմքին վրայ ծանօթութիւն առնել, յիշեցէք դէմքերն այն մարդերուն, որոնք օր մը լսելով, որ Դիոգինէս հրապարակի վրայ մարդեր, մարդեր կը պոռար, անոր շուրջը խմբուեցան եւ հետեւեալ պատասխանն առին.

«Ես մարդ կանչեցի. դուք ինչո՞ւ եկաք»: